

І. М. Жаровська

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права

МІЖНАРОДНІ ТРИБУНАЛИ AD HOC: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА

© Жаровська І. М., 2016

Розглядаються проблеми міжнародних інституціональних правових засобів реалізації міжнародного гуманітарного права. Особливу увагу приділено функціонуванню міжнародним трибуналам ad hoc. Приділено увагу механізму створення та функціонування Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинених на території колишньої Югославії з 1991 р.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, трибунал, ad hoc, Югославія.

И. М. Жаровская

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТРИБУНАЛЫ AD HOC: ИСТОРИКО-ПРАВОВАЯ РЕТРОСПЕКТИВА

Рассматриваются проблемы международных институциональных правовых средств реализации международного гуманитарного права. Особое внимание посвящено функционированию международным трибуналам ad hoc. Уделено внимание механизму создания и функционирования Международного трибунала для судебного преследования лиц, ответственных за серьезные нарушения международного гуманитарного права, совершенных на территории бывшей Югославии с 1991 г.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, суд, ad hoc, Югославия.

I. M. Zharovska

INTERNATIONAL TRIBUNALS AD HOC: HISTORICAL AND LEGAL RETROSPECTIVE

The article deals with the problem of international institutional legal means to implement international humanitarian law. Special attention is devoted to the operation of international tribunals ad hoc. Dedicated attention to the mechanism of creation and functioning of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law committed in the former Yugoslavia since 1991.

Key words: international humanitarian law, tribunal, ad hoc, Yugoslavia.

Актуальність теми дослідження. Рівність держав, їх незалежність у здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики зумовили ту обставину, що вони, хоча і є творцями міжнародно-правових норм, виступають також основними суб'єктами їх імплементації. Більшість міжнародно-правових

норм, що містяться у Женевських конвенціях 1949 р. і Додаткових протоколах до них 1977 р., реалізуються через внутрішньодержавний механізм імплементації. Однак у міжнародному гуманітарному праві існує багато правових засобів забезпечення імплементації на міжнародному рівні, які становлять основу міжнародного механізму імплементації норм міжнародного гуманітарного права. Це сукупність правових засобів, що існують у певних правових і організаційних формах, які використовуються як індивідуально державою, так і спільно кількома державами для всебічної, своєчасної і повної реалізації прийнятих відповідно до міжнародного гуманітарного права зобов'язань.

Прагнення до підвищення ефективності міжнародно-правового регулювання захисту жертв війни привело до того, що в рамках міжнародного гуманітарного права з кінця 40-х років ХХ ст. розпочався процес створення правових засобів і відповідних до них правових і організаційних форм, покликаних забезпечити імплементацію його положень не тільки у межах внутрішньодержавної правової системи, а й на міжнародному рівні. У своїй сукупності ці правові засоби становлять міжнародний механізм імплементації міжнародного гуманітарного права, основною метою якого є забезпечення здійснення комплексу міжнародно-правових норм, спрямованих на захист жертв війни, цивільних та інших об'єктів, включаючи і припинення порушень міжнародного гуманітарного права. Більше того, як і в інших галузях міжнародного права, результати кодифікації і прогресивного розвитку міжнародного гуманітарного права свідчать про стійку тенденцію до інституціоналізації у межах цієї галузі міжнародних механізмів здійснення міжнародно-правових норм.

До міжнародних інституціональних правових засобів реалізації міжнародного гуманітарного права зараховують: встановлення фактів згідно зі ст. 90 Додаткового протоколу I; призначення Держави-покровительки; призначення субституту Держави-покровительки; організація міжнародного контролю відповідно до Виконавчого регламенту до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р.; інституціональний механізм, зумовлений главою 6 Протоколу II до Гаазької конвенції 1954 р.; міжнародні трибунали *ad hoc*; Міжнародний кримінальний суд; діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста. Такі засоби потребують особливого наукового дослідження.

Актуалізується питання діяльності судів *ad hoc* щодо розмежування понять. Нагадаємо, що 25 лютого 2014 року Верховна Рада звернулася до Міжнародного кримінального суду в порядку *ad hoc* з метою притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб України за передбачені ст. 7 Римського статуту МКС злочини проти людяності під час мирних акцій протестів громадян, що відбувались в Україні в період з 30 листопада 2013-го по 22 лютого 2014 р. Звертаємо увагу, що тут не йдеться про створення трибуналу *ad hoc*, а лише про розгляд злочинів Міжнародним кримінальним судом у порядку виключення на разовій основі, оскільки Україна не спромоглася до цього часу ратифікувати Римський статут.

Стан дослідження. Проблемами міжнародного гуманітарного права займалися такі дослідники: І. П. Блищенко, В. Г. Буткевич, М. В. Буроменский, В. М. Лисик, В. М. Репецький, О. Святун, М. Сірант та ін. На науковому та практичному рівні немає комплексного підходу до проблем щодо засобів реалізації норм міжнародного гуманітарного права, серед яких є і міжнародні трибунали *ad hoc*.

Мета роботи – визначити аспекти правового регулювання створення та функціонування міжнародних трибуналів *ad hoc*.

Виклад основних положень. Аналіз збройних конфліктів, що відбулися за останні 50 років, свідчить про те, що для поведінки сторін збройних конфліктів, насамперед внутрішніх, характерна тенденція до руйнування і насильства, а національні судові системи не завжди забезпечують ефективне припинення військових злочинів, у найкращому випадку обмежуючись залученням до кримінальної відповідальності осіб, винних у здійсненні порушень міжнародного гуманітарного права, сторони, що програла. Саме тому з початку 90-х років ХХ ст. стала можливою постановка

питання про необхідність перегляду відносин до ідеї створення міжнародної судової установи, яка забезпечує залучення до відповідальності осіб, що вчинили злочини проти миру, людяності і військові злочини.

Новаторством у справі впровадження міжнародного правосуддя було створення у 1993 р. Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинених на території колишньої Югославії, з 1991 р. по 11 лютого 1994 р. Трибунал прийняв Правила процедури і доведення, а 5 травня 1994 р. – Правила утримання під вартою.

У ст. ст. 1, 6, 8 і 9 Статуту Трибуналу закріплені норми, що визначають юрисдикцію Трибуналу щодо колишньої Югославії. Так, відповідно до ст. 6, вона поширюється тільки на фізичних осіб; відповідно до ст. ст. 1 і 8 територіальна юрисдикція цього судового органу поширюється на територію колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, включаючи її сухопутну територію, повітряний простір і територіальні води.

Тимчасова юрисдикція поширюється на період починаючи з 1 січня 1991 р. Примітно, що тимчасова юрисдикція не обмежена будь-яким періодом. Відповідно конфлікти, що виникають знову на території колишньої Югославії, наприклад, конфлікт у Косово, також входять до юрисдикції Трибуналу.

У тому випадку, якщо прокурор встановлює, що злочин, який входить до компетенції Трибуналу, є предметом розслідування або судового розгляду в національних судах будь-якої держави, він може просити державу направити йому усю інформацію, що стосується справи. Якщо прокурор встановлює, що у будь-якому розслідуванні або судовому розгляді діяння, що є об'єктом розслідування або судового розгляду, розглядалися як звичайний злочин: порушені неупередженість або незалежність; розслідування або розгляд, призначений для того, щоб відгородити обвинувачуваного від міжнародної кримінальної відповідальності; або справа не була розглянута в належний спосіб; або питання, що розглядаються по цій справі, тісно пов'язані тим чи іншим способом або зачіпають важливі фактичні або правові питання, які можуть мати наслідки для розслідування або розгляду у Трибуналі, – то він може запропонувати Судовій камері направити офіційне прохання про передачу національним судом справи Трибуналу. Наступний розгляд справи проходитиме вже в іншій Судовій камері.

Прохання про передачу, як і інші важливі моменти діяльності Трибуналу, такі, як виконання судових доручень, містить у собі механізм примусу. Якщо протягом 60 днів з моменту одержання державою прохання про передачу вона не надасть Трибуналу відповіді, що дає можливість Судовій камері вважати, що держава вжила необхідних заходів для виконання прохання, про ситуації повідомляється Раді Безпеки.

Ст. 2–5 Статуту Трибуналу закріплюють предметну компетенцію Трибуналу, зараховуючи до неї здійснення Трибуналом судового переслідування осіб, які: здійснювали або віддавали наказ про здійснення серйозних порушень Женевських конвенцій від 2 серпня 1949 р.; порушують закони і звичай війни; вдаються до геноциду або вчиняють будь-які інші діяння, перелічені у пункті 3 ст. 4, а також чинять злочини проти людяності. Варто зазначити, що діяння, зумовлені в ст. 2 і 3 Статуту, охоплюються поняттям “військові злочини”, хоча цей термін і не використовується у цьому міжнародно-правовому акті.

Трибунал складається з таких органів:

- 1) камер, що включають дві Судові камери і Апеляційну камеру;
- 2) обвинувачувача;
- с) Секретаріату.

Камери складаються з 11 незалежних суддів, причому в них не може бути два представники держави. До складу кожної із Судових камер входять три судді, до складу Апеляційної камери – п'ять суддів. Судді Трибуналу обираються Генеральною Асамблеєю із представленого Радою Безпеки списку. Судді Трибуналу обирають Голову, що є членом Апеляційної палати і головує під час розглядів. Після консультацій із суддями Трибуналу Голова розподіляє суддів в Апеляційну камеру і Судові камери. Кожен суддя працює лише у тій Камері, до якої він розподілений. Судді

кожної Судової камери обирають головуючого суддю, що веде увесь розгляд у Судовій камері загалом.

Обвинувачувач відповідає за розслідування справ і обвинувачення осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, і діє незалежно, як окремий орган Трибуналу. Призначення Обвинувачувача здійснюється Радою Безпеки за рекомендацією Генерального секретаря. У пр. 87(А) Правил процедур та доказування Трибуналу визначено, що вина особи може бути встановлена тільки тоді, коли більшість Судової Палати буде переконана, що вина є доведена поза розумними сумнівами. Тому наголошується у вирокі у справі Купре, для засудження підсудного за вчинення злочину обвинувачення повинно переконати Судову палату (поза розумним сумнівом), що підсудний є винним. Для визначення, що обвинувачення довело вину обвинуваченого поза розумним сумнівом за кожним пунктом обвинувачення, Судова палата повинна встановити, чи є якісь інші розумні тлумачення наявних доказів, окрім тих, які підтверджують вину обвинуваченого. Будь-які сумніви повинні тлумачитися на користь обвинуваченого. А за недостатності доказів винуватості обвинуваченого Судова палата повинна його виправдати [1, с. 134].

Особу, щодо якої винесений обвинувальний висновок, відповідно до наказу або ордеру на арешт Міжнародного трибуналу, тримають під вартою, негайно інформують про інкриміновані їй обвинувачення і направляють у місце розташування Трибуналу. Судова камера призначає дату судового розгляду. Рішення, вирокі і призначення покарання щодо осіб, обвинувачених у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права, виносять Судові камери. Рішення виносяться більшістю суддів Судової камери і оголошується Судовою камерою привселюдно. Воно супроводжується обґрунтованою думкою у письмовій формі, щодо нього можуть додаватися окремі або особливі думки.

Апеляційна камера розглядає апеляції, подані особами, засудженими Судовими камерами, або Обвинувачувачем на таких підставах:

- 1) у разі помилки у питанні права, у результаті якої рішення втрачає чинність;
- 2) у разі помилки у питанні факту, що призвела до винесення неправосудного рішення.

Враховуючи ці підстави, Апеляційна камера може підтверджувати, скасовувати або переглядати рішення, прийняті Судовими камерами.

Статут визначає чималу роль суддівського розсуду в питанні призначення покарань у рамках Статуту. Основним обмежувачем є те, що як покарання може бути призначене лише ув'язнення. Трибунал не може призначати страту. Ст. 24 Статуту Трибуналу не виключає можливості призначення покарань, передбачених законодавством держави, на території якої злочин був вчинений. Тюремне ув'язнення відбувається у державі, вибраній Трибуналом на підставі переліку держав, які заявили Раді Безпеки про свою готовність прийняти засуджених осіб.

Отже, Статут визначає доволі чітку систему реалізації індивідуальної відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії, а діяльність Трибуналу свідчить про те, що він є достатньо ефективним правовим засобом реалізації міжнародного гуманітарного права в частині припинення його порушень. 16 травня 2012 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії від 7 серпня 2007 року. Вона визначає правові засади співпраці України з Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії щодо постановлених останнім вироків. Ґрунтовно вивчивши це питання, К. Задоя стверджує, що положення Угоди між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії від 7 серпня 2007 року, не узгоджуються з нормами багатьох вітчизняних нормативно-правових актів, а саме – з нормами КПК, законодавства про статус іноземців, ЗУ „Про застосування амністії в Україні” та Положення про порядок здійснення помилування. При цьому такі неузгодженості здебільшого мають характер “правового вакууму” та можуть бути вирішені лише за допомогою удосконалення національного законодавства України.

Найважливіше те, що положення Угоди суперечать Конституції України, що фактично унеможливило її реалізацію в правовій системі України [2, с. 104–105].

Трибунал щодо Сьєра-Леоне розпочав свою роботу у червні 2001 р. Трибунал має склад, подібний до складу попередніх двох трибуналів. Фінансування Трибуналу відбувається за підтримки США. У 2005 р. Спеціальний суд отримав приблизно 54,9 млн доларів США – як добровільні внески від 33 держав у межах чотирирічного бюджету у розмірі 104 млн доларів США. У 2005 р. проводились судові процеси щодо усіх дев'яти обвинувачених, які перебувають під вартою у Фритауні. 17 січня 2005 р. до другої Судової камери були призначені три судді, а згодом 7 березня був розпочатий судовий процес у справі Революційної ради збройних сил. Тим часом у першій Судовій камері все ще по чергово ведуться судові процеси у справах Сил громадянської оборони та Об'єднаного революційного фронту, які розпочалися 3 червня та 5 липня 2004 р., відповідно. Спеціальний суд також розглядав дві інші справи. У жовтні 2004 р. Спеціальний суд схвалив стратегію завершення своєї роботи, яка була представлена Головою Суду РБ ООН 24 травня 2005 р. Секретар Суду підписав згоду на виконання вироків. Після завершення роботи Суд продовжить здійснення багатьох “остаточних заходів”, а потім припинить своє існування в його нинішній формі та з його статусом.

Висновок. Аналіз усіх позитивних і негативних моментів діяльності Трибуналів *ad hoc* показує, що їх установа не може розглядати як адекватне вирішення проблеми припинення міжнародних злочинів. Створення на міжнародному рівні правових засобів для покарання осіб, винних у вчиненні діянь, пов'язаних з порушенням міжнародного гуманітарного права в одних країнах, за неприйняття подібних заходів щодо інших, не може не викликати почуття вибіркового підходу до гуманітарних і правових наслідків різних збройних конфліктів. Такий підхід можна усунути тільки за допомогою функціонування постійного кримінального суду. Зауважимо, що на підставі резолюції Ради Безпеки ООН 1966 (2010) від 22 грудня 2010 року діяльність Міжнародних кримінальних трибуналів у справах Руанди та колишньої Югославії припиняється відповідно з 1 липня 2012 та 1 липня 2013 року, а натомість їх правонаступником стає Міжнародний залишковий механізм для Кримінальних трибуналів. Усі міжнародні договори, укладені ООН щодо вказаних міжнародних трибуналів, залишаються чинними й щодо цього механізму [3].

1. Гутник В. Принцип презумпції невинуватості у практиці діяльності Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального суду / В. Гутник // *Юридична Україна*. – 2010. – № 2. – С. 133–138. 2. Задоя К. П. Проблеми реалізації у правовій системі України угоди між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії / К. П. Задоя // *Європейські перспективи*. – 2013. – № 6. – С. 99–105. 3. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посіб. / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк. – К.: Реферат, 2010. – 260 с. 4. Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право: навч. посіб. / І. М. Жаровська. – К.: Атіка, 2010. – 280 с.

REFERENCES

1. Hutnyk V. *Pryntsyp prezumptsiyi nevinuvatosti u praktytsi diyal'nosti Mizhnarodnoho trybunalu dlya kolyshn'oyi Yuhoslaviyi ta Mizhnarodnoho kryminal'noho sudu* [The principle of the presumption of innocence in the practice of the International Tribunal for the Former Yugoslavia and the International Criminal Court] - *Yurydychna Ukrayina*, 2010. Vol. 2. pp. 133-138. 2. Zadoya K. P. *Problemy realizatsiyi u pravoviy systemi Ukrayiny uhody mizh Ukrayinoyu ta orhanizatsiyeyu ob“yednanykh natsiy pro vykonannya vyrokiv, vynesenykh mizhnarodnym kryminal'nyim trybunalom dlya kolyshn'oyi Yuhoslaviyi* [Problems of the legal system in Ukraine agreement between Ukraine and the United Nations on the enforcement of judgments rendered by the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia] - *Yevropeys'ki perspektyvy*, 2013. Vol. 6. pp.99-105. 3. *Malyshev B. V., Moskalyuk O. V. Zastosuvannya norm prava (teoriya i praktyka)* [Application of the law (theory and practice)] Kiev, Referat Publ., 2010. 260 p. 4. *Zharovs'ka I. M. Mizhnarodne humanitarne pravo*[International humanitarian law] Kiev, Atika Publ., 2010, 280 p.